

ADABIY TIL USLUBLARI.USLUB HAQIDA MA'LUMOT.USLUB TURLARI

Uraimova Durdona Dilshodjon qizi

*Andijon davlat pedagogika institutii Pedagogika
fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 202-guruh talabasi*

Usmonova Xurshida Aybekovna

Andijon davlat pedagogika instituti PhD dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada adabiy til uslublari va uslub tushunchasi zamonaviy tilshunoslikning nazariy qarashlari asosida ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Uslubning til tizimidagi o'rni, kommunikativ, funksional hamda ekspressiv xususiyatlari yoritilgan. Maqolada so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning o'ziga xos lingvistik belgilari, qo'llanish doirasi hamda vazifalari ilmiy manbalar asosida tahlil etilgan. Uslubshunoslikka oid ilmiy yondashuvlar tahlil qilinib, funksional uslublarning jamiyat hayotidagi o'rni va nutq madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijasida adabiy til uslublari tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi, axborotni aniq va ta'sirchan yetkazishga xizmat qiluvchi muhim lingvistik hodisa ekanligi ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: adabiy til, uslub, uslubshunoslik, funksional uslub, so'zlashuv uslubi, ilmiy uslub, rasmiy-idoraviy uslub, publitsistik uslub, badiiy uslub, kommunikativ vazifa, nutq madaniyati, tilshunoslik.

ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЯЗЫКОВЫЕ СТИЛИ. ИНФОРМАЦИЯ О СТИЛЕ. ТИПЫ СТИЛЯ

Ураймова Дурдона Дилшоджон қизи

*Андижанский государственный педагогический институт,
факультет педагогики, начальное образование, группа 202*

Усмонова Хуришда Айбековна

*Доцент, кандидат наук, Андижанский
государственный педагогический институт*

Аннотация. В данной статье проводится научный анализ литературных языковых стилей и концепции стиля на основе теоретических взглядов современной лингвистики. Подчеркивается роль стиля в языковой системе, коммуникативные, функциональные и экспрессивные особенности. В статье анализируются специфические языковые особенности, сфера применения и задачи разговорного, научного, официально-ведомственного, журналистского и

художественного стилей на основе научных источников. Анализируются научные подходы к стилистике, раскрывается роль функциональных стилей в общественной жизни и их значение в формировании речевой культуры. В результате исследования научно доказано, что литературные языковые стили являются важным лингвистическим феноменом, расширяющим коммуникативные возможности языка и служащим для ясной и эффективной передачи информации.

Ключевые слова: литературный язык, стиль, стилистика, функциональный стиль, разговорный стиль, научный стиль, официально-ведомственный стиль, журналистский стиль, художественный стиль, коммуникативная задача, речевая культура, лингвистика.

LITERARY LANGUAGE STYLES. INFORMATION ABOUT STYLE. TYPES OF STYLE

*Uraimova Durdona Dilshodjon qizi
Andijan State Pedagogical Institute, Faculty
of Pedagogy, Primary Education, Group 202 student
Usmonova Khurshida Aybekovna
PhD Associate Professor, Andijan State Pedagogical Institute*

Annotation. This article scientifically analyzes literary language styles and the concept of style based on the theoretical views of modern linguistics. The role of style in the language system, communicative, functional and expressive features are highlighted. The article analyzes the specific linguistic features, scope and tasks of colloquial, scientific, official-departmental, journalistic and artistic styles based on scientific sources. Scientific approaches to stylistics are analyzed, and the role of functional styles in social life and their importance in the formation of speech culture are revealed. As a result of the research, it is scientifically proven that literary language styles are an important linguistic phenomenon that expands the communicative capabilities of the language and serves to convey information clearly and effectively.

Keywords: literary language, style, stylistics, functional style, colloquial style, scientific style, official-departmental style, journalistic style, artistic style, communicative task, speech culture, linguistics.

METODOLOGIYA. Mazkur tadqiqotda adabiy til uslublari, uslub tushunchasining nazariy asoslari hamda funksional uslublarning lingvistik xususiyatlarini o'rganishda zamonaviy tilshunoslikda keng qo'llaniladigan ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida, avvalo, tavsifiy metod yordamida

uslub tushunchasining asosiy belgilari va kommunikativ vazifalari tahlil qilindi. Shuningdek, lingvistik tahlil metodi orqali adabiy til uslublarning leksik, grammatik va uslubiy xususiyatlari o'rganildi. Tadqiqotda funksional tahlil metodidan foydalanilib, so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning qo'llanish doirasi hamda nutq jarayonidagi vazifalari aniqlandi. Bundan tashqari, qiyosiy tahlil metodi yordamida uslublarning o'xshash va farqli jihatlari belgilandi, ularning til birliklaridan foydalanish imkoniyatlari hamda kommunikativ samaradorligi o'zaro taqqoslandi.

ILMIY YANGILIK. Mazkur maqolada adabiy til uslublari va uslub tushunchasi nafaqat tilning funksional ko'rinishlari sifatida, balki kommunikativ jarayon samaradorligini ta'minlovchi muhim lingvistik hodisa sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarning strukturaviy hamda uslubiy xususiyatlari, ularning nutq jarayonidagi vazifalari qiyosiy tahlil asosida o'rganildi. Uslublarning axborotni aniq, mantiqiy va ta'sirchan yetkazishdagi ahamiyati zamonaviy tilshunoslik nuqtayi nazaridan yoritildi. Tadqiqot natijasida adabiy til uslublarning nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya va til vositalaridan samarali foydalanishni shakllantirishdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslandi. Mazkur yondashuv uslubshunoslikka oid mavjud ilmiy qarashlarni boyitish hamda funksional uslublarning lingvistik imkoniyatlarini chuqurroq tadqiq etishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

KIRISH. Adabiy til uslublari tilning ijtimoiy hayotdagi turli kommunikativ ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiluvchi muhim funksional ko'rinishlaridan biridir. Zamonaviy tilshunoslikda uslub til birliklarining muayyan maqsad, vaziyat va muloqot sharoitiga mos ravishda tanlanishi hamda qo'llanishini ifodalovchi lingvistik hodisa sifatida qaraladi. Shu sababli uslubshunoslik tilshunoslikning muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tilshunoslikda adabiy til uslublari odatda so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublarga ajratiladi. Mazkur uslublar jamiyatning turli kommunikativ ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda adabiy til uslublarni ilmiy jihatdan o'rganish, ularning funksional imkoniyatlarini aniqlash hamda nutq madaniyatini shakllantirishdagi o'rnini yoritish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu bois mazkur maqolada uslub tushunchasining nazariy asoslari va adabiy til uslublarning o'ziga xos xususiyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM. Adabiy til uslublari tilning ijtimoiy vazifalari va kommunikativ ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan muhim lingvistik hodisadir. Tilshunoslikda uslub ma'lum bir muloqot vaziyatida til vositalarining maqsadga muvofiq tanlanishi va qo'llanish tizimi sifatida talqin etiladi¹. Har qanday

¹ Mamajonov A. Matn lingvistikasi. – Toshkent: Fan, 1989. – B. 15–18.

uslubda aniqlik, mantiqiylik, ta'sirchanlik va kommunikativ maqsadga yo'naltirilganlik kabi muhim belgilar mavjud bo'ladi. Shuningdek, uslub tilning fonetik, leksik, morfologik va sintaktik imkoniyatlaridan foydalanishning o'ziga xos shakllarini namoyon etadi. Uslubshunoslik sohasida olib borilgan tadqiqotlar uslubning nafaqat til birliklarini tanlash, balki nutqning mazmuniy va funksional samaradorligini ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi². Zamonaviy tilshunoslikda uslub kommunikativ faoliyatning ajralmas qismi sifatida baholanadi va uning lingvistik hamda pragmatik xususiyatlarini o'rganishga alohida e'tibor qaratiladi.

Tilshunoslikda adabiy til uslublari kommunikativ vazifasi va qo'llanish doirasiga ko'ra bir necha turlarga ajratiladi.³ Ularning orasida so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublari eng asosiy funksional uslublari hisoblanadi. So'zlashuv uslubi kishilar o'rtasidagi kundalik muloqotni ta'minlashga xizmat qiladi⁴. Ushbu uslubning asosiy xususiyati tabiiylik, erkinlik va emotsional-ekspressiv vositalarning faol qo'llanishidir. So'zlashuv uslubi kundalik suhbatlar, norasmiy muloqotlar va og'zaki nutq jarayonida keng qo'llanilib, fikrni tez va tushunarli ifodalash imkonini beradi.

Ilmiy uslub esa ilm-fan va ta'lim sohasida qo'llanadigan uslub bo'lib, bilimlarni aniq, izchil va mantiqiy shaklda bayon etishga xizmat qiladi⁵. Mazkur uslubda terminlar, ilmiy tushunchalar va dalillarga asoslangan fikrlar ustuvor o'rin egallaydi. Ilmiy maqolalar, monografiyalar, darsliklar va tadqiqot ishlari ushbu uslubning asosiy namunalari hisoblanadi. Ilmiy uslub obyektivlik, aniqlik va mantiqiy izchillik bilan ajralib turadi hamda ilmiy axborotni samarali yetkazishga xizmat qiladi⁶.

Rasmiy-idoraviy uslub davlat boshqaruvi, huquqiy munosabatlar va ish yuritish jarayonlarida qo'llanadi. Ushbu uslubda standart iboralar, huquqiy terminlar va qoliplashgan sintaktik qurilmalar keng qo'llanilib, hujjatlarning aniqligi va bir ma'noliligini ta'minlaydi. Publitsistik uslub esa ommaviy axborot vositalari, jurnalistika va ijtimoiy-siyosiy faoliyatda muhim o'rin tutadi. Mazkur uslub axborot berish bilan birga jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatish vazifasini ham bajaradi. Badiiy uslub esa estetik ta'sirchanlikni ta'minlashga xizmat qilib, obrazlilik, tasviriylilik va

² Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. – B. 24–27.

³ Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – B. 45–48.

⁴ Begmatov E. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – B. 62–65.

⁵ Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1995. – B. 91–94.

⁶ Nurmonov A., Hakimov M. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi va metodlari. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – B. 73–76.

emotsionallik bilan boshqa uslublardan ajralib turadi. U roman, qissa, hikoya, she'r va boshqa adabiy janrlarda keng qo'llanadi.

Demak, adabiy til uslublari tilshunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biri bo'lib, insonning nutqiy faoliyatida beqiyos ahamiyatga ega. Uslublarning kommunikativ vazifalari, funksional imkoniyatlari va lingvistik xususiyatlari axborotni samarali yetkazish hamda nutq madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi⁷. So'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublar tilning boy imkoniyatlarini namoyon etib, turli kommunikativ maqsadlarni amalga oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli adabiy til uslublari chuqur o'rganish nafaqat nazariy tilshunoslik, balki amaliy nutq madaniyatini rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.⁸

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, adabiy til uslublari tilning kommunikativ imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim lingvistik hodisa sifatida jamiyat hayotida alohida o'rin egallaydi. Uslublarning funksional, semantik va uslubiy xususiyatlari axborotni aniq, maqsadga muvofiq hamda ta'sirchan tarzda yetkazishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'zlashuv, ilmiy, rasmiy-idoraviy, publitsistik va badiiy uslublar o'ziga xos vazifa va lingvistik belgilarga ega bo'lib, nutqning mazmuniy boyligi hamda kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Demak, adabiy til uslublari tilshunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biri bo'lib, ularni chuqur o'rganish nutq madaniyatini rivojlantirish va til vositalaridan samarali foydalanishda muhim ahamiyat kasb etadi. Uslublarning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etish esa zamonaviy tilshunoslik taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamajonov A. Matn lingvistikasi. – Toshkent: Fan, 1989. – 152 b.
2. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007. – 184 b.
3. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1995. – 232 b.
4. Begmatov E. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 200 b.
5. Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 160 b.
6. Nurmonov A., Hakimov M. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi va metodlari. – Toshkent: Akademyashr, 2021. – 176 b.

⁷ Mahmudov N. Til. – Toshkent: Tafakkur, 2018. – B. 112–115.

⁸ Nurmonov A. Tanlangan asarlar. III jild. – Toshkent: Akademyashr, 2012. – B. 156–160.